

INDIVIDUALUS KONSTITUCINIS SKUNDAS KAIP VEIKSMINGAS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS IR KONSTITUCIONALIZMO PLĖTROS INSTRUMENTAS

Dovilė Pūraitė-Andrikienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantė
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo
Teisės departamento vyr. specialistė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: Dovile.Puraite@lrkt.lt

Šiame straipsnyje bandoma atsakyti į klausimą, kodėl Lietuvoje delsiama įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo mechanizmą, atremti šio instituto priešininkų argumentus ir paskatinti atnaujinti pradėtas iniciatyvas dėl šio konstitucinių teisių gynimo instrumento įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje. Straipsnyje aptariami kai kurie teoriniai ir praktiniai su individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimu susiję klausimai. Tačiau daugiausiai dėmesio šiame darbe skiriama sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių gynimo mechanizmo dilemos išsprendimo galimybėms.

This article attempts to answer the question why Lithuania is delaying to introduce individual constitutional complaint mechanism, dispel the opposing arguments for this institute and encourage to renew initiatives of anchoring this constitutional rights protection instrument in to the national legal system. This article analyzes some of the theoretical and practical problems of the introduction of individual constitutional complaint. However this work mainly focuses on the solutions for the dilemma between overburdening of the constitutional court and providing an efficient human rights protection system.

Įvadas

Antroji XX a. pusė ir pirmasis XXI a. dešimtmetis pasižymėjo esminiais konstitucinės žmogaus teisių apsaugos pokyčiais. Šiais laikais pagarba žmogaus teisėms yra kiekvienos demokratinės teisinės valstybės pagrindas. Todėl mechanizmai, suteikiantys asmeniui galimybę ginti konstitucijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtintas jo teises, įgyja vis didesnę reikšmę.

Individualus kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas yra svarbi priemonė, padedanti apsaugoti žmogaus teises konstituciniu lygmeniu. Svarbu pažymėti ir tai, kad individualaus konstitucinio skundo institutas ne tik sudaro sąlygas individams ginti savo teises ir laisves, bet ir padeda įgyvendinti tokius konstitucinius principus, kaip antai konstitucijos viršenybė ir valdžių padalijimas, ir įtraukia individus į valstybės valdymo procesus. Taigi su šio instituto pagalba individas tampa aktyvus nacionalinės teisės sistemos konstitucionalizavimo¹ proceso dalyvis.

¹ Konstitucionalizacijos sąvoka turi daugybę aspektų; vienas iš jų neabejotinai yra konstitucijos, kaip aukščiausiosios galios teisės akto ir visų kitų teisės aktų teisiškumo mato, reikšmės didėjimas, kurį lemia konstitucinės kontrolės mechanizmų įtvirtinimas, galimybė tiesiogiai taikyti konstituciją ir ginti savo teises remiantis konstitucija, konstitucinių standartų (pirmiausia žmogaus teisių srityje) adresavimas ir žemesnės galios teisės aktams (KŪRIS, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 30(22), p. 20).

Dažnai teigiama, kad individualus konstitucinis skundas, kaip asmens konstitucinių teisių apsaugos instrumentas, neturi alternatyvos, o konstitucinės teisminės kontrolės mechanizmas be šio instituto yra nevisavertis, nes visa apimtimi negali įgyvendinti pagrindinės savo funkcijos – užtikrinti konstitucijos viršenybės. Kartais netgi tvirtinama, kad konstitucinės justicijos institucijų prieinamumas yra vienas iš esminių jų efektyvumą nulemiančių veiksnių. Dėl šių priežasčių Europos valstybėse konstitucinis skundas kaip specifinis konstitucijos saugomų asmens teisių ir laisvių apsaugos procesinis instrumentas tampa vis labiau priimtina, taikoma ir pasiteisinusi priemonė.

Tačiau Lietuvos teisinėje bendruomenėje, politiniuose sluoksniuose ir apskritai visuomenėje vykusios diskusijos ir iniciatyvos dėl individualaus konstitucinio skundo įvedimo nacionalinėje teisėje prigeso. Atėjus ekonominei krizei, Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu² patvirtintos Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos įgyvendinimas, kaip galimai užkrausiantis krizės ištiktai valstybei nepakeliamą finansinę našta, atidėtas neapibrėžtam laikui. Taigi susidarė paradoksali situacija, kai universalios idėjos dėl efektyvios žmogaus teisių apsaugos sistemos negali būti įgyvendintos dėl pasaulinio ekonominio nuosmukio. Nors jau kurį laiką kalbama apie ekonominės krizės pabaigą, minėtos diskusijos neatsinaujina.

Santykinai nedaug esama ir individualaus konstitucinio skundo problematikai skirtų teisės mokslo publikacijų. Tam tikrus probleminius individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos teisės sistemoje aspektus nagrinėjo A. Abramavičius, P. Jurčys, J. Sakalauskas, taip pat išsamią monografiją „Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu“ parašiusi L. Beliūnienė³ ir kiti. Tačiau minėtose publikacijose individualaus konstitucinio skundo institutas nagrinėjamas daugiausia iš žmogaus teisių stiprinimo pozicijos, o šiame straipsnyje į šį institutą bandoma pažvelgti platesniu, apimančiu ir Konstitucinio Teismo sklandų funkcionavimą, požiūriu. Reikėtų pažymėti, kad sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių gynimo mechanizmo (angl. *dilemma between overburdening of the constitutional court and providing an efficient human rights protection system*⁴) dilema yra turbūt pagrindinis argumentas, kodėl nereikia įvesti individualaus konstitucinio skundo Lietuvoje. Dažnai tvirtinama, esą taip Teismas būtų per daug apkrautas darbu, suprastėtų darbo efektyvumas. Paminėtina ir tai, kad dabar pasaulyje yra dvi tendencijos: valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijoms nėra suteikti įgaliojimai nagrinėti individualius konstitucinius skundus, rimtai svarstoma šio instituto įvedimo galimybė, o valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijoms tokie įgaliojimai suteikti, dėl per didelio darbo krūvio problemos svarstomi būdai, kaip apriboti individualaus kreipimosi galimybę. Taigi, viena, toks individualių konstitucinių skundų srautas suteikia individams galimybę apginti savo pažeistas teises, antra, per didelis skundų srautas gali pakenkti sklandžiai funkcionuoti konstitucinės justicijos institucijai. Todėl teisės mokslo publikacijose, kuriose analizuojami su individualaus konstitucinio skundo įvedimu nacionalinėje teisės sistemoje susiję klausimai, šiai problemai ir jos sprendimo galimybių paieškoms turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Straipsnio objektas – trys individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos teisės sistemoje probleminiai aspektai. Pirmasis iš jų – individualaus konstitucinio skundo instituto vietos konstitucionalizmo raidoje paieškos. Antrasis – bandymas pagrįsti individualaus konstitucinio skundo instituto įvedimo nacionalinėje teisės sistemoje tikslingumą. Ir trečiasis – sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių gynimo mechanizmo dilemos išsprendimo galimybės.

² Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 77-3061.

³ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Vilnius: Justitia, 2014.

⁴ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft study on individual access to constitutional justice, 2010, p. 56 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)004-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)004-e.aspx)>.

Šių trijų aspektų analizę atitinka ir šio straipsnio struktūra. *Straipsnio tikslas* – atskleisti priežastis, kodėl Lietuvoje delsiama įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo mechanizmą, pabandyti atremti šio instituto priešininkų argumentus ir pagrįsti, kad, pasirinkus tinkamą konstitucinio skundo modelį ir filtrus, individualus konstitucinis skundas gali tapti veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas.

Nagrinėjamų klausimų analizei pasirinktos tų užsienio ir Lietuvos konstitucinės teisės mokslo atstovų mintys, kurios leistų atskleisti kuo platesnę galimų požiūrių aptariama tema amplitudę. Siekiant pagrįsti tam tikras darbe išdėstytas mintis, taip pat remiamasi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiąja konstitucine doktrina. Aptariant konkrečius su individualaus konstitucinio skundo įvedimu susijusius klausimus, remiamasi užsienio valstybių patirtimi ir ją apibendrinančiais *Europos komisijos* „*Demokratija per teisę*“ (Venecijos komisijos) 2010 m. parengtoje studijoje „Dėl individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas“⁵ pateiktais siūlymais. Darbe daugiausiai naudojama istoriniu, lyginamuoju, analitiniu, sisteminiu ir kiekybinės analizės metodais.

I. Individualaus konstitucinio skundo institutas konstitucionalizmo raidos kontekste

Kaip taikliai pasakė S. Holmsas, kiekviena institucija, kuri turi pakankamai galių apginti nuo kaimyno plėšimo ar grobstymo, turi pakankamai galios sužlugdyti ar priversti vergauti⁶. Taigi kaip galime suteikti valdantiesiems pakankamai galios kontroliuoti, bet išvengti situacijos, kai suteikta galia būtų piktnaudžiaujama? Arba kaip galime išeiti iš anarchijos išvengdami tironijos? Anot S. Holmsa, demokratiškas šios situacijos sprendimas yra konstitucionalizmas. Dažnai teigiama, kad konstitucionalizmą išties sunku ar gal net neįmanoma apibrėžti⁷. Tačiau galbūt ši problema kyla todėl, kad sunkiai į bet kokius teritorijos ar laiko rėmus telpantį fenomeną bandoma „įsprausti“ į lakonišką vieno sakinio formulotę, kai verčiau reikėtų sutikti su E. Jarašiūno nuomone, kad esminis konstitucionalizmo požymis esti tas, kad tai ne statinis, užbaigtas, bet dinamiškas, nuolat besiplėtojantis reiškinys⁸. Todėl, manytina, tiksliausiai šis reiškinys atsiskleidžia išskiriant tam tikrus jo evoliucijos etapus.

Konstitucionalizmo sąvoka pirmą kartą pavartota XVIII–XIX a. sandūroje Jungtinėse Amerikos Valstijose ir žymėjo amerikietiškąją rašytinės konstitucijos viršenybės leidžiamoms įstatymams doktriną. Jau XVIII a. pabaigoje T. Peinas⁹ teigė, kad konstitucija yra tautos, o ne tų, kurie vykdo vyriausybės įgaliojimus, nuosavybė. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad visos Amerikos konstitucijos skelbiamos kaip priimtos remiantis žmonių suteiktais įgaliojimais. Tęsdamas šią mintį T. Peinas pažymi, kad Prancūzijoje žodis „tauta“ vartojamas vietoj „žmonės“, tačiau abiem atvejais konstitucija yra pirmesnis dalykas nei vyriausybė, ir todėl jos visada yra atskiriamos. Taigi pirmiausia konstitucionalizmas suprantamas kaip doktrina, reikalaujanti, kad politinę valdžią varžytų valdžios įgyvendinimą ribojantys institutai, kurie suponuoja taisykles, suvaržančias ir valdžioje esančius asmenis, ir vadžią įgyvendinančius organus ar įstaigas. Anot E. Jarašiūno, vėliau ši doktrina gali sutelkti visuomenę naujai tvarkai įtvirtinti. Tai antroji šios sąvokos prasmė – Apšvietos amžiuje kilęs sąjūdis, kėlęs tikslą pakeisti esamą papro-

⁵ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft study <...>.

⁶ HOLMES, S. *Passions and Constraint: On the Theory of Liberal Democracy*. Chicago: University of Chicago Press, 1995, p. 271.

⁷ TAUBE, C. *Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania*. A study in comparative constitutional law. Uppsala: Iustus Förlag, 2001, p. 64.

⁸ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucionalizmo priešistorė: ištakos ar pirmavaizdis. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 4 (118), p. 26.

⁹ PAINE, T. *Žmogaus teisės*. Iš anglų kalbos vertė D. Stepanienė, E. Morkytė, A. Tijušas. Vilnius: Naujoji Rosma, 2003, p. 232.

tinį valstybinio gyvenimo reguliavimą, dažnai neaiškų ir netikslų, teikusį suverenams didelę veikimo diskreciją, rašytinėmis konstitucijomis, turinčiomis apriboti monarchinės valdžios absoliutizmą ar net despotizmą¹⁰. Ir dar viena konstitucionalizmo prasmė: konstitucionalizmas suprantamas kaip reali teisinė tvarka, sukurta ir funkcionuojanti pagal konstitucionalizmo doktriną. Tai konstitucijos idėja, virtusi valstybiškai organizuotos bendruomenės gyvenimo praktika. Taigi toks konstitucionalizmo daugiaprasmiškumas tiesiog atspindi jo įsitvirtinimo seką istorijos raidoje.

Kartais konstitucionalizmo raidos etapai sutapatinami su konstitucijų priėmimo bangomis, tačiau tai nėra tikslus požiūrio kampas, nes sisteminiu požiūriu konstitucionalizmas apima ne tiek konstitucijos rengimo istoriją ir priėmimo epizodą, kiek jos tiesioginio taikymo, laikymosi, įstatyminio detalizavimo ar teismo ir mokslinio interpretavimo procesą, jungiantį ir teisinius, ir politinius aspektus. Konstitucionalizmą, kaip nuolatinį besivystantį procesą, apibūdina ir tai, kad 1992 m. spalio 25 d. vykusiu referendumu Lietuvos bendrąjį valstybinį būvį „įspraudus“ į naujoviškus „konstitucinius rėmus“, šie rėmai iki šiol stiprinami įstatymų leidyba, konstitucine justicija ir jurisprudencija¹¹.

Minėta, kad lakoniškos formuluotės nėra tinkamiausias būdas konstitucionalizmo fenomenui atskleisti, tačiau vis dėlto, bandant koncentruotai išreikšti šio reiškinio ašį, peršasi išvada, kad pagrindinė konstitucionalizmo idėja – valdžios apribojimas siekiant apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Valstybės valdžios organizacija, įgaliojimai, valstybės valdžios ir asmens santykių pagrindai įtvirtinami konstitucijoje – svarbiausiame teisės akte. Visas kitas teisinis reguliavimas, teisinė praktika turi atitikti nustatytas pagrindines taisykles.

Mokslinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad modernaus konstitucionalizmo epocha prasideda su įstatymų konstitucingumo kontrole. Antroje XX a. pusėje, kai demokratiniame pasaulyje visuotinai buvo pripažinta konstitucinės kontrolės instituto reikšmė, kai konstituciniai teismai (ar kitos konstitucinės kontrolės institucijos) tapo veiksmingu konstitucinės tvarkos valstybės gyvenime užtikrinimo mechanizmu, apsaugančiu visuomenę nuo valdžios institucijų piktnaudžiavimo valdžia, šis institutas tapo privalomas konstitucinės sistemos elementas¹². Tik realiai įgyvendinama konstitucija, konstitucinių vertybių įtvirtinimas realiame gyvenime leidžia garantuoti teisės viršenybę ir sistemos stabilumą¹³. Neatitinkantis konstitucijos aktas liaujasi buvęs teise; jis yra anomalija, ardanti teisės sistemos darną ir neigianti jos paskirtį. Tad konstitucijos viršenybė negali būti tik abstrakti idėja. Jai užtikrinti būtinas veiksmingas mechanizmas. Kaip taikliai išsireiškė E. Kūris, šiais laikais jau banalu sakyti, kad veiksmingiausias iš visų įmanomų tokių anomalijų šalinimo mechanizmų – konstitucinė justicija¹⁴.

Kartais teisinėje mintyje šis konstitucionalizmo etapas dar pavadinamas „gyvuoju“ arba teisiniu konstitucionalizmu, o konstitucinės justicijos institucijos jo „generatoriumi“¹⁵. Teigiama, kad tik aktyvi konstitucinio teismo pozicija užtikrina realų, o ne deklaratyvų konstitucijos viršenybės principo įgyvendinimą. Konstitucija be konstitucinės kontrolės institucijos, turinčios įgaliojimus konstatuoti žemesnės galios teisės aktų prieštaravimą konstitucijai, yra *lex imperfecta*. Konstitucija tampa *lex perfecta* tik tada, kai konstitucinis teismas gali pripažinti ordinarinius teisės aktus prieštaraujančius konstitucijai¹⁶. Tačiau „pirmapradė“ konstitucinės justicijos funkcija – teisės aktų atitikties konstitucijai vertinimas – suponuoja konstitucijos aiškinimą kaip neatskiriamą konstitucinės kontrolės elementą.

¹⁰ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucionalizmo priešistorė <...>, p. 26.

¹¹ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: VĮ „Teisinės informacijos centras“, 2003, p. 38.

¹² JARAŠIŪNAS, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 30(22), p. 50.

¹³ АРУТЮНЯН, Г. Конституционализм как фундаментальный принцип права в правовом государстве. *Конституционное правосудие*, 2012, № 1(55), p. 5.

¹⁴ KŪRIS, E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. *Justitia*, 2003, t. 3–4, p. 45–46.

¹⁵ БОНДАР, Н. Концепция судебного конституционализма: методология исследования в свете практики конституционно правосудия. *Конституционное правосудие*, 2012, № 1(55), p. 28.

¹⁶ БОНДАР, Н. Концепция судебного <...>, p. 31.

Valstybių, kuriose konstituciją aiškina teismai, jurisprudencija ir joje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina yra svarbi sudedamoji pačios konstitucijos dalis. Oficiali konstitucinė doktrina kartu su konstituciniu dokumentu sudaro dinamišką, nuolat atsinaujinančią gyvąją konstituciją¹⁷. Padedamas konstitucinės justicijos institucijos konstitucionalizmas aktualizuojasi atsižvelgiant į besikeičiančias istorines aplinkybes, ir tokiu būdu reali sistema ir konstitucija suartėja, virsta „gyvąja“ konstitucija¹⁸. Taip ir formuojasi „gyvasis“ (teisminis) konstitucionalizmas. Taigi tik esant konstitucinei kontrolei konstitucija kaip teisės aktas virsta „gyvąja“ konstitucija, o konstitucionalizmas „gyvuoju“ konstitucionalizmu.

Šiuolaikiniame konstitucionalizme „gyvoji konstitucija“ jau nėra vien idėja, vaizdinys. Tai teisinė tikrovė, konstitucionalizmo maksima. Taigi modernus konstitucionalizmas yra „gyvas“, realiai veikiantis, o ne deklaratyvus konstitucionalizmas. Kitaip tariant, *modernus konstitucionalizmas* – stiprus konstitucionalizmas su efektyvia konstitucine teismine kontrole kaip pagrindine šio reiškimo ašimi.

Konstitucinė teisminė kontrolė yra pagrindinis instrumentas, užtikrinantis konstitucijos efektyvumą. Tai ypač aktualu valstybėse, kuriose kuriama nauja konstitucinė santvarka. Todėl, sugriuvus totalitarinei sistemai, Vidurio ir Rytų Europos šalys su viltimi žvelgė į konstitucionalizmą. „Konstituciniam renesansui“ sutapus su „demokratinio renesansu“, tik pradėjusią iš sustabarėjimo vaduotis teisinę mintį nesunkiai užvaldė specialaus konstitucinio teismo idėja¹⁹. Taigi konstituciniai teismai šiose valstybėse buvo sukurti turint tikslą užtikrinti demokratinį konstitucinį stabilumą, siekiant išvengti demokratinų vertybių paneigimo. Valstybėse, patyrusiose autoritarizmą ar totalitarizmą, platesnis demokratijos suvokimas, t. y. kai ji suvokiama ne vien kaip daugumos valdymas ar laisvi rinkimai, turėjo didelę įtaką²⁰. Lietuvai, kaip ir Latvijai bei Estijai, be sovietinio totalitarizmo patirties buvo nesvetima ir autoritarizmo patirtis tarpukariu, todėl, politinei kultūrai esant visai nebrandžiai, šiuo pereinamuoju periodu konstitucinės justicijos institucijos veikimas tapo dar reikšmingesnis, nes tokiomis sąlygomis išlaikyti konstituciją kaip aukščiausiąją teisę kur kas sudėtingiau ir svarbiau. Taigi Konstituciniam Teismui Lietuvoje teko vykdyti ne tik teisės aktų konstitucingumo kontrolę, bet ir formuoti naują, Konstitucija grindžiamą teisės sampratą.

Jau du savo veiklos dešimtmečius Konstitucinis Teismas sėkmingai vykdo šią savo istorinę misiją. Ne tik pasiteisino Konstitucinio Teismo įsteigimas, bet ir jo veiklos rezultatai pranoko konstitucinės justicijos modelio kūrėjų lūkesčius, teorinius svarstymus, kokia yra ar turėtų būti Konstitucinio Teismo aktų teisinė galia ir juose formuluojamos doktrinos reikšmė. Konstitucinė justicija keitė Lietuvos teisės sistemos suvokimą²¹.

Tačiau konstitucijos dažniausiai kuriamos neramumų, perversmų metu ir turi praeities grėsmių antspaudą. Dažnai teigiama, kad konstitucija kaip socialinis reiškinys visada ženklino kardinalius socialinės tikrovės pokyčius²². Daugiausia konstitucijos kuriamos remiantis ankstesne bloga patirtimi, siekiant išvengti tos patirties pasikartojimo. Pavyzdžiui, 1787 m. JAV konstitucijos kūrėjai beveik paranojiškai siekė išvengti monarchijos ar populistinės demokratijos; nacizmo baimė ir neigiama Veimaro Respublikos patirtis sudarė prielaidas parengti modernią Vokietijos konstituciją; 1958 m. Šarlis de Golis visais įmanomais būdais stengėsi išvengti IV Prancūzijos Respublikos parlamento paralyžiaus²³.

¹⁷ KŪRIS, E. Konstitucinė justicija <...>, p. 45–46.

¹⁸ БОНДАР, Н. Концепция судебного <...>, p. 28.

¹⁹ KŪRIS, E. Konstitucinė justicija <...>, p. 45–46.

²⁰ TAUBE, C. Constitutionalism in Estonia <...>, p. 74.

²¹ KŪRIS, E. Konstitucinė justicija <...>, p. 45–46.

²² ŽILYS, J. Konstitucija kaip laisvės raiškos teisinė politinė forma. *Parlamento studijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr6/6_Teise_Zilyus.htm#Keletas>.

²³ MARUSTE, R. The role of the Constitutional Court in Democratic Society. *Juridica international*, 2007, nr. XIII [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.juridicainternational.eu/?id=12703>>.

Taip pat Rytų ir Vidurio Europos valstybės, tarp jų ir Lietuva, rengė savo konstitucijas mėgindamos išvengti ankstesnės blogos patirties. Taigi akivaizdu, kad ir konstitucinės justicijos institucijos yra perversmų ir sukrėtimų „produktai“.

Tačiau turime savęs paklausti: ar tos grėsmės vis dar tokios aktualios? O gal jau turėtume nustoti gręžiotis į praeitį ir atidžiau pažvelgti į dabarties problemas bei ateities iššūkius? Apsibrėžę, kad konstitucionalizmas yra dinamiškas ir vis modernėjantis reiškinys, taip pat atsižvelgdami į šiuolaikines konstitucionalizmo tendencijas siekti kuo efektyvesnės žmogaus teisių apsaugos sistemos, gal jau pagaliau pribrendome įvesti individualų konstitucinį skundą?

Svarbu pažymėti ir tai, kad konstitucionalizmas kaip reiškinys netelpa ne tik į laiko, bet ir į teritorijos rėmus. Juk konstitucionalizmas – ne regioninis ar nacionalinis, bet visos Vakarų demokratijos fenomenas. Bliekia sutikti, kad be tokio konstitucionalizmo (visų pirma JAV, Prancūzijoje, VFR) dabartinėje Lietuvos konstitucijoje vargu ar būtų įvardytas, pvz., Konstitucijos vientisumo ir tiesioginio taikymo principas (6 str. 1 d.), Žmogaus teisių ir laisvių neatimamumo principas (18 str.), o Konstitucinio Teismo nutarimuose – proporcingumo principas. Šie principai iki jų konstitucinio įtvirtinimo ar pavertimo konstitucinės jurisprudencijos doktrinomis moderniose užsienio valstybėse brandinti dešimtmečius, Lietuvoje konstitucionalizuoti ir atitinkamai paversti jurisprudencinėmis koncepcijomis per... keletą valstybingumo metų, perimant kitų valstybių konstitucinę išmintį²⁴.

Dažnai tvirtinama, kad Europos Sąjungos plėtros kontekste konstitucionalizmas įgauna naują įkvėpimą tuo požiūriu, kad ši sąjunga po demokratijos ir teisinio valstybingumo triumfo Vidurio ir Rytų Europoje 1990–1992 m. vis labiau ryškėja ne kaip kalnakasybos ar anglies pramonės, bet kaip žmogaus teisių ir laisvių ar Europos teisinės kultūros sąjunga²⁵. Visa tai leidžia samprotauti apie Europos „struktūrinį konstitucionalizmą“. Europoje pastebimas vis didėjantis jautrumas žmogaus teisėms, šį reiškinį, be abejo, skatina ir galimybė kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą ir šio teismo jurisprudencija. Vidinis valstybių atsakas į šias tendencijas buvo plėsti konstitucinių teismų kompetenciją stiprinant asmeninį aktyvumą. Taigi Europos valstybių konstitucinėje teisinėje praktikoje konstitucinis skundas kaip specifinis konstitucijos saugomų asmens teisių ir laisvių apsaugos procesinis instrumentas tampa vis labiau priimtina, taikoma ir pasiteisinusi priemonė. Žvelgiant plačiau, manytina, kad šios tendencijos susijusios apskritai su asmens statuso modernioje visuomenėje pasikeitimu.

Nors konstitucinis skundas nėra visiškai naujas institutas, jo pirmtaką galima aptikti Aragono teisėje tarp XIII ir XVI amžių, taip pat Vokietijoje nuo XV a. Šveicarijos 1874 m. Konstitucijoje įtvirtintas specialus konstitucinis skundas, Austrija įtvirtino konstitucinį skundą 1868 m. (Konstitucinio *Reichsgericht* įstatymo 3 straipsnyje), Lichtenšteinas įtvirtino konstitucinį skundą 1921 m. Konstitucijoje²⁶, tačiau šis konstitucinių teisių gynimo mechanizmas neabejotinai rodo tolesnę konstitucionalizmo plėtrą ir jo modernėjimą. Tai įrodo ir jo paplitimas pasaulyje. Nors konstitucinis skundas yra įtvirtintas ir kai kuriose Azijos²⁷ ir Afrikos valstybėse²⁸, akivaizdu, kad, kalbant apie konstitucionalizmo modernumą, mums aktualiausias jo gausus paplitimas Europoje.

Siauresnis ar platesnis konstitucinio skundo modelis įtvirtintas Albanijoje, Andoroje, Austrijoje, Kroatijoje, Čekijoje, Kipre, Makedonijoje, Vokietijoje²⁹, Vengrijoje, Latvijoje, Lichtenšteine, Maltoje, Juodkalnijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Serbijoje, Slovakijoje, Ispanijoje, Šveicarijoje, Ukrainoje.

²⁴ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 47.

²⁵ Ten pat, p. 48.

²⁶ MAVČIČ, A. M. *Individual complaint as a domestic remedy to be exhausted or effective within the meaning of ECHR: comparative and Slovenian aspect*. 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.concourts.net/lecture/constitutional%20complaint1.pdf>>.

²⁷ Azerbaidžiane, Gruzijoje, Kirgizijoje, Mongolijoje ir kt.

²⁸ Centrinėje ir Pietų Amerikoje vienintelis konstitucinio skundo atvejis yra Brazilijos *mandato de injuncao* (įstatymų leidžiamosios valdžios neveikimo atveju).

²⁹ Vokietijoje konstitucinis skundas egzistuoja tiek federaliniu, tiek žemių lygmeniu.

Manytina, kad visos šios tendencijos gali nulemti tai, kad ateityje teisinėje mintyje individualaus konstitucinio skundo mechanizmo paplitimas gali būti įvardijamas kaip dar vienas konstitucionalizmo raidos etapas. Anksčiau šiame darbe apibrėžus, kad esminė konstitucionalizmo idėja yra valdžios apribojimas siekiant apsaugoti žmogaus teises ir laisves, šio instituto įvedimas Lietuvoje neabejotinai atrodo reikalingas žingsnis.

Panašių tendencijų inspiruotoje Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu³⁰ patvirtintoje Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijoje (toliau – koncepcija) teigiama, kad politinių santvarkų demokratiškumo „lygis“ nustatomas pagal žmogaus teisių apimtį ir jų įgyvendinimo lygį, o konstitucinis skundas laikomas vienu iš pagrindinių asmens teisių ir laisvių gynimo instrumentų.

Koncepcijoje numatytais pagrindiniais teisinio reguliavimo principais ir priemonėmis susistemintas ankstesnių Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo koregavimų ir papildymų pasiūlymų idėjos. Koncepcijoje numatytas Lietuvos konstitucinio skundo modelis gali būti apibūdinamas kaip norminio konstitucinio skundo modelis. Koncepcijoje taip pat numatyta, kad asmuo (fizinis ir juridinis), kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito Seimo akto (ar jo dalies), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto (ar jo dalies), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves. Asmuo su individualiu konstituciniu skundu gali kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą tik pasinaudojęs visomis teisinės gynybos priemonėmis, nenumatoma šios kreipimosi sąlygos išimčių. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas ne ilgesnis kaip 3 mėn. nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo, nenumatant išimčių; konstitucinį skundą surašo advokatas, nebent pareiškėjas turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą.

Tačiau 2009 m. gruodžio 17 d. priimtas Seimo nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo³¹, dėl valstybėje susiklosčiusios sunkios ekonominės ir finansinės padėties neskirta papildomų valstybės biudžeto lėšų individualiam konstituciniam skundui įtvirtinti ir nuspręsta „įvertinant valstybėje susiklosčiusią sunkią ekonominę-finansinę situaciją, ne tik pakeisti, bet ir atidėti šio instituto įgyvendinimui reikalingus terminus“. Paminėtina ir tai, kad, nors jau kurį laiką kalbama apie ekonominės krizės pabaigą, Lietuvos teisinėje bendruomenėje, politiniuose sluoksniuose ir apskritai visuomenėje vykusios diskusijos ir iniciatyvos dėl individualaus konstitucinio skundo įvedimo nacionalinėje teisėje neatsinaujina. Įdomu pažymėti, kad visuomenės nuomonė individualaus konstitucinio skundo įvedimo klausimu yra palanki, Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos visuomenės ir atskirų tikslinių grupių apklausa³² duomenimis, 33,2 proc. apklaustųjų pritarė, kad būtų įvestas individualus kreipimasis į Konstitucinį Teismą, o 25,5 proc. nepritarė. Taigi kokios priežastys lemia, kad šio žingsnio žengti nesiryžtame?

II. Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje tikslingumas

Nors konstitucinės teisės doktrinoje nėra universalus ir visuotinai vartojamo konstitucinio skundo apibrėžimo, tačiau bene tiksliausiai šio instituto esmę atskleidžia L. Beliūnienė. Šios autorės nuomone, konstitucinis skundas yra papildoma teisinė priemonė, kuria kreipiamasi į konstitucinį teismą ar kitą

³⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 77-3061.

³¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 152-6823.

³² Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės ir atskirų tikslinių grupių apklausa. I dalis: reprezentatyvios Lietuvos visuomenės apklausa rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas UAB „Faktus Dominus“. Kaunas, 2014, p. 211.

panašią instituciją, ja ginamos asmens konstitucinės teisės ir laisvės; šios teisės ir laisvės galimai pažeidžiamos tam tikrų valdžios institucijų aktais³³. Toks konstitucinio skundo apibrėžimas bent iš dalies leidžia atsakyti į vieną iš individualaus konstitucinio skundo skeptikų dažnai pateikiamų klausimų – ar dabartinis konstitucinės kontrolės modelis nėra pakankamai veiksmingas, ar nepakanka šiandien Lietuvos teisės sistemoje esančių asmens konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos priemonių? Juk yra pakankamai plati sistema institucijų, į kurias gali kreiptis asmuo, manantis, kad jo teisės yra pažeistos. Pirmiausia tai, žinoma, bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai, taip pat prokuratūra, Seimo kontrolierių įstaiga ir kitos institucijos. Šiose institucijose vienu ar kitu aspektu sprendžiami klausimai, susiję *inter alia* su asmens teisių, taip pat konstitucinių teisių ir laisvių gynimu. Tačiau būtent vienas iš L. Beliūnienės pateiktų konstitucinio skundo požymių – tai, kad konstitucinis skundas yra papildoma asmens teisių apsaugos priemonė, leidžia pabrėžti, kad individualaus konstitucinio skundo egzistavimas nepaneigia kitų žmogaus teisių apsaugos galimybių. Juk individualus konstitucinio skundo mechanizmas yra pasitelkiamas, kai neįmanoma užkirsti kelio žmogaus teisių pažeidimui bendrosiomis teisių apsaugos priemonėmis. Taigi pagrindinis asmens teisių ir laisvių gynėjas išlieka ordinariniai teismai³⁴.

Pagrindžiant individualaus konstitucinio skundo reikalingumą, šalia kitų konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos priemonių, reikia pažymėti ir tai, kad konstitucinio skundo vaidmuo neapsiriboja konkrečių asmens teisių gynimu. Vienas iš konstitucinio skundo bruožų – tai, kad jis pateikiamas būtent konstitucinės justicijos institucijai, leidžia samprotauti apie platesnę jo reikšmę. Juk europietiška jame konstitucinės justicijos modelyje konstitucinius ginčus nagrinėja specialiai įkurtas konstitucinis teismas ar kita panaši institucija, turinti įgaliojimus ne tik pripažinti teisės aktų nekonstitucingumą *inter partes* (kaip yra amerikietiška jame modelyje, kuriam giminingas konstitucinės justicijos sistemos Europoje pasirinko Danija, Švedija ir Norvegija), bet priimti *erga omnes* galią turinčius sprendimus. Todėl individualaus konstitucinio skundo reikšmė neapsiriboja individualaus intereso apsauga, taip pat šis institutas saugo viešąjį interesą ir visą konstitucinę tvarką. Suteikiant individams teisę tiesiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją visuomenė integruojama į nacionalinės teisės sistemos konstitucionalizavimą. Šiame kontekste itin atsiskleidžia konstitucinio skundo ne vien kaip žmogaus teisių apsaugos, bet ir kaip konstitucionalizmo plėtros instrumento prasmė.

Dažnai, abejojant individualaus konstitucinio skundo tikslingumu, tvirtinama ir tai, kad dabartinis konstitucinės kontrolės modelis yra visai pakankamas, ypač atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje yra netiesioginio kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją galimybė (kai asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją per tarpinę instituciją, Lietuvoje per teismus). Dažnai pabrėžiama, kad tokio netiesioginio kreipimosi pranašumas yra tai, kad ordinariniai teismai yra tarsi sargai, saugantys konstitucinės justicijos instituciją nuo nepagrįstų ar pasikartojančių skundų. Šiame kontekste reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad būtent teismų prašymai ir sudaro didžiąją dalį Konstitucinio Teismo gautų prašymų iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Iš Konstitucinio Teismo interneto svetainėje pateikiamos statistinės informacijos³⁵ matyti, kad 2014 m. Konstituciniame Teisme iš Seimo gauti 2, iš Seimo narių grupės – 5, iš Prezidento – 0, iš Vyriausybės – 0, o iš teismų net 67 prašymai iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Tačiau reikėtų sutikti su *Europos Komisijos „Demokratija per teisę“* (Venecijos komisijos) 2010 m. parengtoje studijoje „Dėl individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas“ pateikiama nuomone, kad netiesioginis kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas nėra pakankama priemonė užtikrinant konstitucines žmogaus teises, nes tokio mechanizmo efektyvumas

³³ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 34.

³⁴ Plačiau apie konstitucinį skundą kaip subsidiarią teisinę gynybos priemonę žr.: BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 117–145.

³⁵ Konstituciniame Teisme gautų ir išnagrinėtų prašymų ir paklausimų statistiniai duomenys 1993–2014 m. [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/Statistika.html>>.

per daug priklauso nuo šių tarpinių institucijų gebėjimo ir geranoriškumo identifikuoti potencialiai antikonstitucinius teisės aktus ir kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas. Todėl, pasak Venecijos komisijos, toks netiesioginis kreipimasis turėtų būti derinamas su galimybe asmeniui tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją³⁶. Pažymėtina ir tai, kad gali būti ir kitokių ordinarinių teismų sprendimo nesikreipti į Konstitucinį Teismą priešzaščių. Štai, pavyzdžiui, vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kasatorei pareiškus abejonę, ar Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas neveiksnumo institutas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Teismas konstatavo, kad kasaciniame skunde pateikti svarūs kreipimosi į Konstitucinį Teismą tikslingumo motyvai, tačiau nepriėmė sprendimo kreiptis į Konstitucinį Teismą. Teismas rėmėsi argumentu, kad pirmiausia nagrinėtoje byloje reikia užtikrinti konkretaus asmens, t. y. D. S., kuri laikoma neveiksnia, teisėtus interesus įgyvendinant jos teisę į apeliaciją ir pirmosios instancijos teismo sprendimo dėl pripažinimo neveiksnia peržiūrėjimą³⁷. Apie netiesioginio (per individualią bylą nagrinėjantį teismą) asmens teisių gynimo Konstituciniame Teisme nepakankamumą išsamiai rašoma ir L. Beliūnienės monografijoje „Žmogaus teisių stiprinimas konstitucinio skundo institutu“³⁸.

Dar vienas iš argumentų, pateikiamų grindžiant neigiamą požiūrį į asmens konstitucinio skundo instituto reikalingumą, esą didelėmis sąnaudomis pasiekama mažų rezultatų, t. y. kaip rodo tų valstybių, kuriose šis institutas veikia, praktika, paprastai yra patenkinama tik labai maža asmenų konstitucinių skundų dalis (2–5 proc.)³⁹. Tačiau šiame kontekste reikėtų pritari E. Jarašiūno nuomonei, kad gautų ir išnagrinėtų skundų santykis – tik statistika, svarbiausia, kad dažnai individualus skundas lemia visai visuomenei reikšmingų nuostatų anuliavimą⁴⁰. Mažas individualių konstitucinių skundų patenkinimo procentas vis tiek reiškia, kad yra apginamos tam tikrų asmenų konstitucinės teisės, o politikai, pareigūnai ir teisėjai labiau apgalvoja savo sprendimus, išplėtojamos asmens konstitucinių teisių sąvokos, iškeliami fundamentalūs teisės klausimai.

Pagrindžiant individualaus konstitucinio skundo tikslingumą reikėtų paminėti ir tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) statistiniai duomenys rodo, kad iš tų valstybių, kuriose egzistuoja individualaus konstitucinio skundo mechanizmas, EŽTT pasiekia mažesnis kiekis skundų⁴¹. Todėl galimybė asmeniui tiesiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją gali būti vertinama ir kaip veiksminga priemonė saugant nuo per didelio krūvio EŽTT. Reikia pažymėti, kad EŽTT jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad individualus konstitucinis skundas yra veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė, kuri turi būti išnaudota prieš kreipiantis į EŽTT⁴². Pažymėtina ir tai, kad EŽTT bylų prieš Lietuvą statistika verčia sunerimti. Štai iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT interneto svetainėje pateikiamos informacijos matyti, kad nuo 2000 m. 82 bylose prieš Lietuvą EŽTT nustatė Konvencijos pažeidimą (-us)⁴³, o bylų, kuriose nenustatyta Konvencijos pažeidimų, buvo tik 16⁴⁴.

³⁶ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft study <...>, p. 30.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2012.

³⁸ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 75–92.

³⁹ ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 11 (101), p. 17.

⁴⁰ JURČYS, P. Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą. *Justitia*, 2005, nr. 4, p. 14–15.

⁴¹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft study <...>, p. 5.

⁴² Pavyzdžiui, žr.: Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. lapkričio 25 d. sprendimas dėl priimtinumo bylose *Larionovs v. Latvia* ir *Tess v. Latvia*, pareiškimų Nr. 45520/04 ir Nr. 19363/05.

⁴³ Bylos, kuriose EŽTT nustatė Konvencijos pažeidimus [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. birželio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_pazeidimai.pdf>.

⁴⁴ Bylos, kuriose EŽTT nenustatė Konvencijos pažeidimų [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. birželio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/2015-12-02_APZVALGOS_be_pazeidimu.pdf>.

Šio darbo autorės nuomone, konstitucinio skundo įtvirtinimo reikalingumas kyla iš Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų, pagal kurias: 1) asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą (Konstitucijos⁴⁵ 30 straipsnio 1 dalis); 2) Konstitucinis Teismas – teisminės valdžios institucija⁴⁶; 3) Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis); 4) kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija (Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalis).

Svarbu paminėti, kad už individualaus konstitucinio skundo įvedimą pasisako daugybė Lietuvos ir užsienio teisinės minties atstovų. Štai E. Jarašiūnas tvirtina, kad būtent individualus skundas konstitucinę asmens teisių apsaugos sistemą padarytų iki galo teisiškai nuoseklią⁴⁷. Anot. A. Abramavičiaus, siekis įtvirtinti asmens konstitucinio skundo institutą yra neatsiejamas nuo stiprėjančios tendencijos konstitucionalizuoti teisę⁴⁸. Nepraėjus nė metams po individualaus konstitucinio skundo įvedimo Latvijoje 2001 m., tuometis Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininkas E. Endzinš tvirtino, kad net per tokį trumpą laiką pasidarė aišku, kad šis institutas yra itin svarbus ugdant teisinę valstybę⁴⁹. Kartais netgi tvirtinama, kad konstitucinis skundas – aukščiausias teisinės valstybės pasiekimas⁵⁰. Už galimybę asmeniui tiesiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją aktyviai pasisakoma ir minėtoje Venecijos komisijos parengtoje studijoje.

Tačiau esama ir ne tokių pakylėtų nuomonių šio instituto įvedimo klausimu. Štai O. Pfersmann tvirtina, kad individualaus konstitucinio skundo koncepcija yra idealistinio-utopinio teisinės valstybės modelio padarinys⁵¹. Vienas iš individualaus konstitucinio skundo skeptikų, prancūzų konstitucionalistas L. Favoreu, aptardamas individualaus konstitucinio skundo įvedimo galimybę Prancūzijoje, rašė, kad, suteikus asmenims tokią teisę, susilpnėtų parlamento autonomija⁵². N. Tsereteli tvirtinimu, dažnai nuogąstaujama, kad, suteikus individams teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, pasikeis nusišlovėjusi Konstitucinio Teismo ir parlamento galių pusiausvyra⁵³. Juk tokiu atveju valdžios galių ribojimas žmogaus teisių apsaugos atžvilgiu įgytų dar didesnę pagreitį – įvedus individualaus konstitucinio skundo mechanizmą, prašymų Konstituciniame Tiesme skaičius neabejotinai pagausėtų, kartu padidėtų ir politinės valdžios priimtų teisės aktų ar jų dalių, kurie būtų pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, skaičius. Juk ne veltui teigiama, kad konstitucinių teismų prieinamumas yra vienas iš esminių, jų efektyvumą nulemiančių veiksnių. Taigi galbūt delsimas Lietuvoje įtvirtinti individualaus

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014; 1996, nr. 64-1501, 1996, nr. 122-2863; 2002, nr. 65-2629, 2003, nr. 14-540; 2003, nr. 32-1315; 2003, nr. 32-1316; 2004, nr. 111-1423; 2004, nr. 111-4124; 2006, nr. 48-1701.

⁴⁶ *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 142-7457.

⁴⁷ SAKALAUSKAS, J. Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos... *Justitia*, 2005, nr. 5 (13), p. 14–15.

⁴⁸ ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 15.

⁴⁹ ENDZINŠ, A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002, p. 81.

⁵⁰ ДАНИЕЛЯН, А. Современные европейские тенденции развития института индивидуальной конституционной жалобы. *Конституционное правосудие*, 2012, № 4(58), p. 94.

⁵¹ ПФЕРСМАНН, О. Селективное правовое государство и конституционная жалоба. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*, 2003, № 3(44), p. 175.

⁵² FAVOREU L. Sur l'introduction hypothétique du recours individuel direct devant le Conseil constitutionnel, 2001 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/nouveaux-cahiers-du-conseil/cahier-n-10/sur-l-introduction-hypothetique-du-recours-individuel-direct-devant-le-conseil-constitutionnel.52373.html>>.

⁵³ TSERETELI, N. Mechanism of Individual Complaints – German, Spanish and Hungarian Constitutional Courts – Comparative Analysis. 2007, p. 3 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.etd.ceu.hu/2007/tsereteli_nino>.

konstitucinio skundo mechanizmą yra teorinių diskusijų apie konstitucionalizmo ir demokratijos (mažoritarinės) supriešinimą atspindys?

Reikia pažymėti, kad konstitucionalizmo diskurse konstitucinės kontrolės legitimumo priešpriešinimas parlamentiniam suverenitetui išlieka problemiškas. Visa tai kyla iš vis dar jaučiamų tendencijų supriešinti konstitucionalizmą ir demokratiją. Tai skatina įvairios baimės, kad „juodosios mantijos aristokratai“ paneigs daugumos valią⁵⁴. Štai J. E. Lane įsitikinimu, pernelyg „daug“ teisės viešpatavimo gresia rimtais demokratijos suvaržymais. Praręsus J. E. Lane mintį, galima sakyti, kad demokratijos bus tuo daugiau, kuo mažiau jai kliudys konstitucionalizmas, tačiau tokiu būdu konstitucionalizme išnyksta konstitucingumo dimensija, taigi ir demokratijos teisinio užtikrinimo potencialas⁵⁵.

Nors tai, kad būtent šis supriešinimas lemia delsimą įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvoje, vienareikšmiškai įrodyti sunku, tačiau šią prielaidą bent iš dalies patvirtina kai kurių politikų pasisakymai ir iniciatyvos dėl Konstitucinio Teismo kompetencijos siaurinimo, kurios ypač paaštrėjo ekonominės krizės laikotarpiu. Šiuo periodu Konstituciniam Teismui teko priimti nemažai nutarimų, kuriuose Konstitucinis Teismas tyrė įstatymų leidėjo ir vykdomosios valdžios taikytų taupymo priemonių (teisės aktų nuostatų, kuriomis siekta įveikti ekonominę krizę) atitiktį Konstitucijai. Suprantama, kad, pripažinus kai kurias taupymo priemones antikonstitucinėmis, ne visi Konstitucinio Teismo nutarimai buvo palankiai sutikti politinėje valdžioje. Žiniasklaidoje pasirodė nemažai politikų pasisakymų, kad Konstitucinis Teismas esą perima įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios galias vykdyti ekonominę politiką, taip pat rimtesnių grasinimų apriboti Konstitucinio Teismo kompetenciją⁵⁶ ar net visai panaikinti šią instituciją. Pavyzdžiui, viešojoje erdvėje ne kartą skambėjo siūlymai sekti Vengrijos pavyzdžiu⁵⁷ (joje 2010 metais buvo apribotos Konstitucinio Teismo galios priimant sprendimus dėl biudžeto formavimo ir mokesčių politikos), ne kartą buvo siūloma, kad sunkmečiu Konstituciniam Teismui būtų draudžiama kištis į Vyriausybės fiskalines priemones. Viena Seimo narė net buvo pradėjusi rinkti Seimo narių parašus dėl Konstitucijos pataisos, kuria būtų naikinamas Konstitucinis Teismas, o jo funkcijos perduotos Lietuvos Aukščiausiajam Teismui⁵⁸.

Ekonominės krizės ir pokriziniu laikotarpiu buvo pateikta nemažai Konstitucinio Teismo įstatymo (toliau – KTĮ) pakeitimo įstatymų projektų, kurie gali būti vertinami kaip siekis riboti Konstitucinio Teismo galias ar apsunkinti teismo veiklą. Iš tokių projektų paminėtini: KTĮ 84 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1788⁵⁹, kuriuo buvo siūloma nustatyti, kad Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo įsigalioja tik juos įgyvendinus Lietuvos Respublikos Seimo statuto 181² straipsnyje nustatyta tvarka⁶⁰; KTĮ 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1815⁶¹, kuriuo siūloma KTĮ įtvirtinti nuostatą, kad Konstitucinio Teis-

⁵⁴ KŪRIS, E. Konstitucinė justicija <...>, p. 45–46.

⁵⁵ KŪRIS, E. Konstitucionalizmas, holizmas ir antilegalizmas. Iš *Konstitucija ir politikos teorija*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003, p. 15.

⁵⁶ Seime sklaido idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime_sklaido_ideja_apriboti_konstitucinio_teismo_galias.

⁵⁷ Premjeras norėtų apriboti Konstitucinio Teismo galias (2010 m. lapkričio 18 d. publikacija) [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/premjetas-noretu-apriboti-kt-galias>>.

⁵⁸ Konstitucinė krizė [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize>>.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 84 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1788 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470667&p_tr2=2>.

⁶⁰ Kitaip tariant, projektu siūlyta nustatyti, kad Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai įsigaliojot tik įstatymų leidėjui dėl jų priėmus atitinkamus sprendimus. Turbūt nereikia išsamiai aiškinti, kad projekte siūlomos nuostatos prieštaraus konstituciniams valdžių padalijimo, teisėjo ir teismo nepriklausomumo principams, apskritai paneigia Konstitucinio Teismo, kaip konstitucinės kontrolės institucijos, paskirtį ir prasmę.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1815 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470973&p_tr2=2>.

mo balsavimo rezultatai dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų būtų skelbiami viešai⁶²; KTĮ 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1134⁶³, kuriame siūloma šiuo metu KTĮ įtvirtintą 2/3 teisėjų kvorumą, reikalingą byloms nagrinėti ir nutarimams, išvadoms ar sprendimams priimti, padidinti iki 8 teisėjų⁶⁴; KTĮ 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-664(2)⁶⁵, kuriuo siūloma nuo 75 metų iki 25 metų sumažinti atstumą, iki kurio draudžiami mitingai piketai ir kitokie veiksmai iki Konstitucinio Teismo pastato.

Taigi minėtos politinės iniciatyvos dėl Konstitucinio Teismo naikinimo, jo galių ribojimo ir veiklos apsunkinimo rodo ne ką kita, o tai, kad kai kurie politikai norėtų arba visiškai jiems paklūstančio Konstitucinio Teismo, arba visiškos veiksmų laisvės nuo konstitucinės kontrolės. Tačiau parlamento ir įstatymo neklaidingumo mitas, vyravęs praėjusio amžiaus pradžioje, jau seniai sugriautas, o teorija, kad įstatymas, kaip tautos atstovų bendros valios išraiška, negali būti blogas žmonėms, paneigta⁶⁶. Įstatymų leidžiamoji institucija yra politinė valdžios institucija, priimanti sprendimus politinių susitarimų ir kompromisų pagrindu, tad konstitucinių teismų vykdoma parlamento priimamų įstatymų kontrolė yra esminis veiksnys, siekiant apsaugoti prigimtines žmogaus teises ir laisves. Ypač tai aktualu įvairių visuomenės sukrėtimų laikotarpiu, kaip antai ekonominės krizės periodu, kai, norint pasiekti ekonomikos stabilizaciją, žmogaus teisės ir laisvės dažnai nustumiamos į antrąjį planą. Konstitucinės justicijos institucijoms tokiu laikotarpiu tenka užduotis neleisti pažeisti žmogaus teisių trumparegiškais ir vienadienės politinės naudos motyvais, grindžiamais kitų valdžios šakų sprendimais. Kita vertus, ši konstitucinių teismų priedermė užprogramuoja tam tikrą įtampą tarp konstitucinio teismo ir politinės valdžios. Taigi ekonominė krizė, kai visuomenė būna kupina įtampos, paaštrina konstitucionalizmo ir demokratijos supriešinimo tendencijas. Todėl ekonominės krizės ir pokriziniu laikotarpiu susidarė nepalanki terpė kalbėti apie galimybę dar labiau padidinti subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą, (t. y. suteikti galimybę asmenims tiesiai kreiptis į šią instituciją) ir tokiu būdu dar labiau sustiprinti valdžios galių ribojimą žmogaus teisių apsaugos atžvilgiu.

Akivaizdu, kad toks konstitucionalizmo ir demokratijos supriešinimas kyla iš pernelyg siauro demokratijos supratimo, kai ji sutapatinama tik su daugumos valia arba kai akcentuojamas vien laisvų visuotinių rinkimų institutas kaip demokratinės valdžios formavimo pagrindas. Toks formalus demokratijos supratimas, sutapatinant ją su daugumos valdymu ir parlamento suverenitetu, klestėjo po Pirmojo pasaulinio karo⁶⁷. Tačiau kai kurių tarpukario režimų silpnybės, siaubingi Antrojo pasaulinio karo pavyzdžiai nulėmė dabartinę tendenciją žvelgti į kuo geresnę žmogaus teisių ir laisvių apsaugą kaip būtinybę. Demokratijos ir daugumos valdžios sutapatinimas yra didelė klaida, nes tokiu atveju išlieka tik laiko ir aplinkybių klausimas, kada padidės autoritarizmas ar totalitarizmas. Platesnė demokratinės vals-

⁶² Pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumas yra priemonė išvengti galimos įtakos teisėjams, tokiu būdu užtikrinanti Teismo nepriklausomumą. Įdomu pažymėti, kad kai kuriose valstybėse (Belgijoje, Italijoje) šio principo pažeidimas laikomas nusikaltimu.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1134 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458441&p_tr2=2>.

⁶⁴ Akivaizdu, kad priėmus tokį projektą nepagrįstai užtruktų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas, o tam tikrais atvejais apskritai būtų paralyžiuotas Teismo darbas (pavyzdžiui, kai vienu metu du ar trys teisėjai negalėtų dalyvauti byla nagrinėjant dėl ligos, komandiruočių, atostogų, teisėjų nušalinimo ar nusišalinimo nuo bylos nagrinėjimo ir pan.).

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-664(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=466664&p_tr2=2>.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucinis teisingumas: funkcijos ir santykiai su kitomis valdžios institucijomis. Europos konstitucinių teismų konferencijos XV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas. 2010 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.confeunconsto.org/reports/rep-xv/LITUA-NIA%20na.pdf>>.

⁶⁷ TAUBE, C. Constitutionalism in Estonia <...>, p. 73.

tybės samprata atskleista ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Štai 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime Teismas konstatavo: nuostata (Konstitucijos 1 straipsnis), kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, reiškia, kad valstybėje turi būti užtikrinama Konstitucijos viršenybė, žmogaus teisių ir laisvių apsauga, visų asmenų lygybė įstatymui ir teismui, teisė į teisminę gynybą, laisvi ir periodiniai rinkimai, valdžių padalijimas ir pusiausvyra, valdžios atsakomybė piliečiams, demokratinis sprendimų priėmimo procesas, politinis pliuralizmas, galimybės plėtotis pilietinei visuomenei ir kt.⁶⁸ Taigi šiuolaikinė demokratija suprantama kur kas plačiau: tai ne vien laisvi rinkimai ir valdžios priklausymas daugumai. Šių laikų kontekste ji apima ir pagarbą opozicijos teisėms, pagrindinių teisių garantavimą ir, žinoma, konstitucionalizmą⁶⁹. Taigi konstitucionalizmas yra svarbus demokratijos elementas.

Konstitucionalizmo doktrinos, „veikiančios“ konstitucijos ir demokratijos jungtis piliečių daugumos valdžią paverčia „konstitucine demokratija“. Tokia demokratija grindžiama ne tik piliečių sutikimu dėl tokio valdymo, bet ir demokratines vertybes įtvirtinančios konstitucijos laikymusi. Taigi konstitucinės demokratijos esmė – piliečių valdžios suderinimas su pagarba asmens pagrindinėms teisėms ir laisvėms. Tikslus valdžios galių apibrėžimas ir demokratinis jos išrinkimas – tik pirmasis žingsnis, siekiant šių teisių užtikrinimo. Kitas žingsnis – sukurti teisinį mechanizmą, kuris, pažeidus nustatytas valdžios galių ribas, padėtų apginti pažeistas teises. Elektoratas ir politikai gali dalyvauti demokratinuose procesuose, bet jie ne visada vadovaujasi demokratinėmis vertybėmis. Šių vertybių gynība priklauso Konstitucijai ir jos sergėtojams⁷⁰.

Akivaizdu ir tai, kad konstitucinės justicijos procesas, kreipimosi į konstitucinį teismą teisė nėra vien techniniai, bet iš dalies ir ideologiniai klausimai. Konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos gali būti formuojamos pagal tai, ar siekiama, kad pagrindinė konstitucinės justicijos institucijos funkcija būtų spręsti konfliktus tarp valdžios šakų ar žmogaus teisių apsauga. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad valstybėse, kuriose į konstitucinės justicijos instituciją pirmiausiai žiūrima kaip į ginčų tarp valdžios šakų arbitrą, dažniausiai nėra įtvirtinta individualaus konstitucinio skundo galimybė⁷¹.

Tačiau ar tikrai tokios pozicijos laikomasi ir Lietuvoje? Štai, anot J. Žilio, sėkminga žmogaus teisių institucionalizacija – tai vienas iš svarbiausių ypatumų, pagal kurį galima vertinti konstitucijas. Demokratinės ir autoritarinės konstitucijų skirtį vargu ar galima nubrėžti nurodant ką nors kitą, o ne žmogaus teises ir jų realią apsaugą valstybėje ir visuomenėje. Kiekvienas indeksas, pagal kurį matuojamas realių demokratinų konstitucijų paplitimas, siejasi su žmogaus teisių institucionalizacija⁷². Kaip ne sykį pabrėžė Konstitucinis Teismas, Lietuvos Respublikos konstitucinė santvarka grindžiama žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių kaip didžiausios vertybės prioritetu⁷³. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucija – antimajoritarinis aktas; ji gina individą. <...> valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo neteisėto kėsینimosi ar ribojimo, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones⁷⁴. Taigi ar šiame kontekste žmogaus teisių ir laisvių apsauga neturėtų būti viena iš esminių Konstitucinio Teismo funkcijų?

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 93-4000.

⁶⁹ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinė justicija ir demokratija: keletas sąveikos problemų. *Jurisprudencija*, 2005, nr. 64(56), p. 76.

⁷⁰ BELLAMY, R. *Political constitutionalism: a republican defence of the constitutionality of democracy*. Cambridge university press, 2007, p. 1.

⁷¹ ШАЙО, А. Конституционализм и конституционный контроль в посткоммунистической Европе. *Конституционное право восточноевропейское обозрение*. 1999, № 3(28), p. 78.

⁷² ŽILYS, J. Konstitucija kaip laisvės raiškos teisinė politinė forma. Parlamento studijos [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr6/6_Teise_Zilys.htm#Keletas>.

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 115-4889.

⁷⁴ *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 90-3529.

III. Sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių gynimo mechanizmo dilemos išsprendimo būdų paieškos

Nors esama ir kitų, kaip antai ankstesniame šio straipsnio skyriuje aptartų argumentų prieš konstitucinio skundo įvedimą Lietuvoje, tačiau pagrindinis iš jų yra teiginys, esą taip Teismas būtų pernelyg apkrautas darbu, suprastėtų Teismo darbo efektyvumas. Kartais teigiama, kad kai kuriose sistemose individų kreipimasis į Konstitucinį Teismą tapo toks paplitęs, kad jis jau grasina konstitucinių teismų funkciniam pajėgumui – esą daugėjant skundų krenta Teismo darbo efektyvumas⁷⁵. Štai Vokietijos Federaliniame Konstituciniame Teisme bylos, kuriose svarstomi asmenų konstituciniai skundai, sudaro 97 proc. svarstomų bylų. Kitas pavyzdys – Slovėnijos Konstitucinis Teismas, kuris, atsižvelgdamas į tai, kad jam tenka apie 4 000 individualių konstitucinių skundų per metus, kreipėsi į įstatymų leidėją prašydamas apriboti individų galimybę kreiptis į Teismą⁷⁶. Akivaizdu, kad per didelis skundų srautas gali tapti didele problema institucijos darbui. Tačiau net ir tose valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijas pasiekia itin didelis konstitucinių skundų skaičius, pripažįstama, kad individai vis tiek turėtų turėti galimybę kreiptis dėl savo konstitucinių teisių apsaugos konstituciniu skundu. Buvusi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkė J. Limbach teigia, kad „teisinės valstybės principas Vokietijoje nebūtų užtikrinamas, jeigu nebūtų konstitucinio skundo galimybės. Konstitucinis skundas daro didelį poveikį ateities sprendimams, kuriuos priiminės politikai, valstybės valdžios institucijų atstovai, taip pat teisėjai“⁷⁷. Vokietijos teisės moksle leidimas asmeniui įsitraukti į konstitucinio teisingumo vykdymą traktuojamas kaip savaime suprantamas konstitucinės teisinės valstybės požymis, aukščiausias tokios valstybės laimėjimas⁷⁸. A. M. Mavčičas iš Slovėnijos tvirtina, kad asmeniškai priėjimas prie Konstitucinio Teismo skatina teisinės tvarkos demokratizaciją, nes individai turi galimybę inicijuoti tiesioginę ir neatidėliotiną įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės (atsižvelgiant į individualaus skundo modelį) valdžios kontrolę, todėl per didelio skundų srauto problemą įstatymų leidėjas turėtų spręsti kitais būdais, tačiau ne apskritai atimant individams teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą⁷⁹. Šiame kontekste įdomu pažymėti, kad Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausos⁸⁰ duomenimis, net 53,1 proc. respondentų mano, kad, įvedus individualaus konstitucinio skundo institutą, Konstituciniame Teisme dar pailgėtų bylų nagrinėjimo trukmė, tikslinės teisininkų grupės⁸¹ su šiuo teiginiu sutinka net 81,4 proc. apklaustųjų.

Šią problemą arba, Venecijos komisijos žodžiais tariant, sklandžiai funkcionuojančios konstitucinės justicijos institucijos ir efektyvaus žmogaus teisių apsaugos mechanizmo dilemą, valstybės sprendžia įvairiai: kai kurios apskritai atsisakė konstitucinio skundo įvedimo minties, o kitos įveda įvairius skundų filtrus, kurie sudaro galimybę atmesti nepagrįstus, pasikartojančius, potencialiai nesėkmingus skundus. Manytina, kad tinkamai parinkti filtrai ir teismo darbo organizavimo pokyčiai gali padėti susidoroti su šiomis problemomis.

Esama įvairių priemonių kovoti su šiomis problemomis. Tačiau visų pirma reikėtų apsibrėžti, kad, siekiant išvengti konstitucinės justicijos institucijos darbo paralyžiavimo, reikia labai atsakingai pa-

⁷⁵ MAVČIČ, A. M. Individual complaint <...>, p. 2.

⁷⁶ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft study <...> p. 3.

⁷⁷ LIMBACH, J. On the Role of the Federal Constitutional Court of Germany [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.festokyo.com/limbachtext_e.htm>.

⁷⁸ ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 16.

⁷⁹ MAVČIČ, A. M. Individual complaint <...>, p. 2.

⁸⁰ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. I dalis <...>, p. 217.

⁸¹ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis: tikslinių grupių apklausos rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas UAB „Faktus Dominus“, Kaunas, 2014, p. 81.

sirinkti individualaus konstitucinio skundo modelį. Šiame kontekste visų pirma nesiūlytina Lietuvoje įvesti *actio popularis*, kurio pagrindinis skiriamasis bruožas nuo konstitucinio skundo yra tas, kad asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas ne tik tada, kai jo paties pagrindinės teisės ir laisvės yra pažeistos, bet ir vedamas viešojo intereso. *Actio popularis* neigiamai vertino ir E. Kūris, kuris teigė, kad daugiausiai kritikos sulaukia šis modelis, nes padidėja konstitucinio teismo darbo krūvis ir apsunkinamas teismo darbo organizavimas⁸². E. Jarašiūnas taip pat tvirtino, kad didžiausi neigiami padariniai įtvirtinus individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą institutą Lietuvoje atsirastų pasirinkus netinkamą jo modelį, t. y. *actio popularis*⁸³. Neigiamai apie tokią individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas modelį⁸⁴ atsiliepia⁸⁵ ir Venecijos komisija.

Esminis konstitucinio skundo bruožas – konstitucinį skundą galima paduoti, jeigu pareiškėjo, bet ne trečiojo asmens, teisės ir laisvės pažeidžiamos Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu. Tokia skundo rūšis Europos valstybėse, kurios savo teisinėje sistemoje įtvirtinusios individualaus kreipimosi galimybę, yra labiausiai paplitusi dėl to, kad skundai paduoti nustatomi tam tikri formalūs, procedūriniai ir kitokie apribojimai. Šie apribojimai ne tik sumažina paduodamų skundų skaičių, bet ir nustato aiškias taisykles, kokius valstybės valdžios ar kitų institucijų aktus galima skųsti. Dažniausiai skiriami du modeliai: plataus dalyko konstitucinio skundo modelis ir siauro dalyko konstitucinio skundo modelis.

Nors kartais tvirtinama, kad platesnis individualaus konstitucinio skundo modelis labiau atitiktų konstitucinę dvasią ir Konstitucijos 30 straipsnio, kuris garantuoja absoliučią teisę kreiptis į teismą, turinį, galvojant apie sklandų Konstitucinio Teismo darbą ateityje vis dėlto nesiūlytina pasirinkti ir plataus dalyko konstitucinio skundo modelio. Skiriamasis šio modelio bruožas yra tas, kad individualus konstitucinis skundas gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos, kuri yra konkretaus sprendimo pagrindas, atitiktis Konstitucijai, bet ir dėl to, kaip teisminės ar kitos valstybės valdžios institucijos taiko šią teisės normą. O siauro dalyko konstitucinio skundo modelis savo ruožtu skiriamas dar į dvi rūšis: konstituciniai skundai dėl individualių sprendimų (tokį modelį pasirinkusios Čekija, Slovakija, Slovėnija) ir konstituciniai skundai dėl norminių teisės aktų.

Manytina, kad plataus dalyko konstitucinio skundo modelis, taip pat pirmasis iš paminėtų siauro dalyko konstitucinio skundo modelių atmetini, nes, Konstituciniam Teismui suteikus galimybę naikinti bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, būtų pernelyg išplėstos Konstitucinio Teismo galios kitoms teisminės valdžios institucijoms ir sukurtų įtampą tarp teismų. Minėtoje Venecijos komisijos studijoje teigiama, kad konstitucinių ir ordinarinių teismų santykiai yra mažiau konfliktiški tose sistemose, kuriose pasirinktas toks konstitucinio skundo modelis, kai konstituciniai teismai priima sprendimus tik dėl norminių teisės aktų, nes konstituciniai teismai tiesiogiai nevertina, kaip ordinarinis teismas taikė tam tikrą aktą⁸⁶. Venecijos komisijos siūlymu, siekiant išvengti įtampos tarp konstitucinių teismų ir bendrosios kompetencijos teismų (ypač aukščiausiųjų teismų), reikėtų vengti tokių sprendimų, kai konstituciniai teismai veiktų kaip „super aukščiausieji teismai“. Konstituciniai

⁸² JURČYS, P. Ar jau laikas <...>, p. 2–4.

⁸³ SAKALAUSKAS, J. Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos... . *Justitia*, 2005, nr. 5 (13), p. 14–15.

⁸⁴ Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad, pvz., Graikijoje egzistuoja *quasi actio popularis* institutas, užimantis tam tikrą tarpinę poziciją tarp *actio popularis* ir individualaus konstitucinio skundo. Pareiškėjas turi įrodyti, kad jis turi tam tikrą interesą dėl ginčijamos teisės normos, tačiau jis neturi įrodinėti, kad ji daro jam tiesioginį poveikį.

⁸⁵ Paminėtina, kad užsienio teisės mokslo atstovų darbuose esama ir ne tokių kritiškų nuomonių apie *actio popularis*. Pavyzdžiui, tvirtinama, kad 2012 m. Vengrijoje įtvirtinta nauja skirtingų rūšių konstitucinių skundų sistema, kuri pakeitė anksčiau buvusį *actio popularis*, neatstoja ankstesniojo *actio popularis* veiksmingumo. Plačiau apie tai žr.: GÁRDOS-OROSZ, F. The Hungarian constitutional court in transition – from *actio popularis* to constitutional complaint. *Acta Juridica Hungarica*, 2012, no. 4, p. 302–315.

⁸⁶ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft study <...>.p. 53.

teismai turėtų vertinti tik „konstitucinius klausimus“, palikdami ordinarinių teisės aktų interpretavimą bendrosios kompetencijos teismams⁸⁷. Tačiau teismo apkrovimo rizika turi būti suderinta su poreikiu užtikrinti efektyvų individualų kreipimąsi į konstitucinį teismą⁸⁸.

Taigi belieka konstitucinio skundo dėl norminio teisės akto, kuriuo remiantis yra priimtas individualus sprendimas, galimybė, kai konstitucinis skundas gali būti paduodamas, jeigu valstybės valdžios įgaliojimus turinti institucija priėmė sprendimą, remdamasi (galimai) Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu. Taip pat reikėtų apsisbrėžti, kad Konstitucinio Teismo kompetencijai turėtų priklausyti ne visų norminių teisės aktų konstitucingumo kontrolė, o tik aukščiausiųjų šalies institucijų priimtų teisės aktų. Pavyzdžiui, Latvijoje įstatymų leidėjas Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtino teisę Konstituciniam Teismui vertinti ne tik aukščiausiųjų šalies institucijų teisės aktų, bet ir kitų norminių teisės aktų atitiktį Konstitucijai, tačiau, manytina, kad tokiu atveju konstitucinio teismo kompetencija būtų pernelyg išplėsta ir apkrautų teismo darbą kartais ir nelabai reikšmingų asmens teisėms bylų nagrinėjimu. Venecijos komisijos nuomone, žemesnės galios teisės aktų konstitucinė kontrolė turėtų priklausyti administracinių teismų kompetencijai⁸⁹.

Šiame kontekste reikia pažymėti, kad tokia siauro modelio konstitucinio skundo rūšis dažnai pavadinama „imitaciniu“ konstituciniu skundu, nes asmenims suteikta galimybė ginti savo pažeistas teises gana ribota. Pavyzdžiui, Lenkijoje, kurioje įtvirtinant asmens konstitucinio skundo institutą buvo remtasi siauresne šio skundo samprata, yra diskutuojama, ar asmeniui suteikta teisė ginčyti tik teisės normą, užtikrina veiksmingą asmens konstitucinių teisių apsaugą, nes galimi atvejai, kai tokios asmens teisės pažeidžiamos ne dėl konstitucijai prieštaraujančios teisės normos, bet dėl netinkamo šios normos taikymo⁹⁰. Minėtoje Venecijos komisijos parengtoje studijoje tvirtinama, kad, pasirinkus tokį konstitucinio skundo modelį, gali iškilti problema, identifikuojant konstitucinius klausimus teisės į teisingą teismą kontekste, kai visoks procesinis pažeidimas padarytas bendrosios kompetencijos teismų, gali atrodyti kaip teisės į teisingą teismą pažeidimas. Su tuo, kad Lietuvai būtų tinkamiausias norminio konstitucinio skundo modelis, nesutinka išsamią monografiją apie individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo reikalingumą parašiusi L. Beliūnienė. Šios autorės nuomone, tokiu konstitucinio skundo modeliu nebūtų suteikta Lietuvai aktuali papildoma procesinio pobūdžio teisių ir jų garantijų apsauga, nes priemonių, kurios nukreipiamos prieš norminį aktą, o ne jo taikymą individualiu atveju, šių teisių apsaugai nepakanka, dažnai žmogaus teisių pažeidimai yra nekonstitucinio individualaus akto, kuris gali, bet nebūtinai turi būti pagrįstas atitinkančiu konstituciją įstatymu, rezultatas⁹¹. Tačiau neabejotinas tokios rūšies konstitucinio skundo pranašumas – sumažėjusi Aukščiausiojo ir Konstitucinio Teismo įtampa, konstituciniai teismai netampa „super aukščiausieji teismai“, be to, konstitucinės justicijos institucijos nėra perkrautos darbu. Šiame kontekste pažymėtina, kad Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausos⁹² duomenimis, tikslinės teisininkų grupės 30 proc. apklaustųjų mano, kad Lietuvai būtų tinkamiausias siauro dalyko konstitucinio skundo modelis dėl norminių teisės aktų, ir 25 proc. respondentų pasisakytų už plataus dalyko konstitucinio skundo modelį.

Pažymėtina ir tai, kad Konceptijoje siūlomas konstitucinio skundo modelis kaip tik ir atitiktų aptariamą modelį, tačiau suprantama, kad, kuriant įstatyminių reguliavimą ir galimą Konstitucijos papildymo formuluotę, šis dokumentas nėra įpareigojantis, todėl visiškai galima situacija, kad įstatymų leidėjo pozicija gali pasikeisti, ypač turint galvoje, kad po šios koncepcijos patvirtinimo Seimo sudėtis

⁸⁷ Ten pat, p. 54.

⁸⁸ Ten pat, p. 58.

⁸⁹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft study <...> p. 28.

⁹⁰ ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...> p. 19.

⁹¹ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...> p. 184.

⁹² Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis <...>, p. 76.

yra pasikeitusi jau du kartus. Kalbant apie šio modelio ribotumą pažeistų teisių gynybos atžvilgiu, manytina, kad tai kompensuotų galimybę individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimą derinti su ombudsmeno institucijos, taip pat gal ir Prezidento galimybių kreiptis į Konstitucinį Teismą išplėtimu. Taigi, manytina, kad būtent toks modelis atitiktų Venecijos komisijos siūlymą atrasti per didelio Konstitucinio Teismo darbo krūvio ir efektyvaus individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas pusiausvyrą. Reikėtų paminėti ir tai, kad minėtoje Venecijos komisijos studijoje itin pabrėžiamas ombudsmenų vaidmuo ginant žmogaus teises demokratinėje visuomenėje. Venecijos komisijos nuomone, ombudsmenai turėtų turėti galimybę kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas⁹³. Tokia galimybė yra įtvirtinta Latvijoje, Lenkijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Portugalijoje, Ispanijoje ir kitose valstybėse. Minėtos apklausos duomenimis⁹⁴, į klausimą „Ar sutinkate, kad individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą įtvirtinimas Lietuvoje turėtų būti derinamas su ombudsmenų, prokurorų, Prezidento (dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų) galių kreiptis į Konstitucinį Teismą išplėtimu?“ tikslinės teisininkų grupės teigiamai atsakė net 55 proc. apklaustųjų.

Dažnai tvirtinama, kad didelio Konstitucinio Teismo darbo krūvio problemą padėtų išspręsti ir aiškiai apibrėžtos konkrečios konstitucinės teisės ir laisvės, kurios galėtų būti ginamos konstituciniu skundu. Pavyzdžiui, Lenkija numatė tik vieną išimtį (dėl kokių teisių negalima teikti konstitucinio skundo) – užsieniečių teisę gauti prieglobstį ir pabėgėlio statusą, o Vokietijoje, atvirkščiai, išvardytos konkrečios teisės, dėl kurių gali būti paduodamas skundas⁹⁵, Ispanijoje egzistuoja savita konstitucinio skundo rūšis *recursos de amparo*, pagal kurią pilietis gali paduoti skundą tik dėl kai kurių konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimų⁹⁶. Dažnai diskutuojama, ar konstitucinio skundo pagrindu galėtų būti programinio pobūdžio ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės. Reikėtų pažymėti ir tai, kad, kaip pažymi Venecijos komisija, šiuo metu skirtingose valstybėse jaučiama tendencija nagrinėti konstitucinius skundus ne tik dėl konstitucijose, bet ir dėl tarptautinėse sutartyse įtvirtintų galbūt pažeistų teisių⁹⁷. Pažymėtina ir tai, kad su tuo, jog reikėtų aiškiai apibrėžti konstituciniu skundu galimų ginčyti teisių ratą, sutinka ne visi autoriai. Štai L. Beliūnienė tvirtina, kad žmogaus teisių apsaugos požiūriu tikslingiausias ir su konstitucinio skundo paskirtimi, tikslu labiausiai suderinamas neapibrėžtas konstituciniu skundu galimų ginčyti teisių ratas⁹⁸. Šiame kontekste įdomu pažymėti, kad, minėtos apklausos⁹⁹ duomenimis, tikslinės teisininkų grupės net 60 proc. apklaustųjų pritaria, kad turi būti apibrėžtos konkrečios konstitucinės teisės ir laisvės, kurios galėtų būti ginamos konstituciniu skundu.

Tešiant temą apie priemones, padedančias sumažinti teismo krūvį įvedus individualaus konstitucinio skundo mechanizmą, manytina, kad vienas iš veiksmingų filtrų, potencialiai sumažinantis skundų (ypač nepagrįstų) skaičių, yra reikalavimas išnaudoti visas gynybos priemones. Svarbu pažymėti, kad reikalavimas išnaudoti visas gynybos priemones ne tik sumažina nepagrįstų skundų skaičių, bet padeda pasiekti ir kitus svarbius tikslus: 1) pabrėžia bendrosios kompetencijos teismų atsakomybę, saugant konstitucines teises ir laisves; 2) Konstituciniam Teismui nereikia nustatinėti faktinių ir (ar) teisinių bylos aplinkybių, todėl jis gali tinkamai įgyvendinti savo pagrindinę funkciją – įvertinti skundžiamo teisės akto konstitucingumą.

⁹³ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft study <...>, p. 5.

⁹⁴ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis <...>, p. 77.

⁹⁵ STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. *Justitia*, 2006, nr. 1, p. 32–43.

⁹⁶ KÜRIS, E. Субъекты с правом обращения в Конституционный Суд. *Конституционное правосудие*, 2005, №. 2(28), p. 89.

⁹⁷ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Introduction to the report of the Venice commission on individual access to constitutional justice. 2013, p. 5 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2013\)003-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2013)003-e)>.

⁹⁸ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...> p. 155.

⁹⁹ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis <...>, p. 78.

Paprastai konstitucinis skundas gali būti paduodamas įsigaliojus paskutinės instancijos sprendimui. Tuo yra siekiama užkirsti kelią asmeniui piktnaudžiauti kreipiantis į Konstitucinį Teismą ir vengti vykdyti teismo sprendimą. Štai Lenkijoje pagrindinė sąlyga kreiptis į Konstitucinį Tribunalą skundžiant įstatymo ar kito norminio teisės akto atitiktį Konstitucijai yra paskutinės instancijos institucijos priimtas sprendimas. Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad, atsižvelgiant į tai, kad tokiu būdu asmens galimybės ginti savo pažeistas konstitucines teises nebūtų pernelyg susiaurintos, gali būti numatyta ir kai kurių išimčių. Pavyzdžiui, teigiamai vertintina Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo¹⁰⁰ 19.2 straipsnio 3 dalyje numatyta svarbi galimybė pareiškėjui kreiptis į Konstitucinį Teismą neišnaudojus visų teisinės gynybos priemonių, jei konstitucinio skundo išnagrinėjimas yra visuomeniškai reikšmingas arba jeigu teisių gynimas bendrosiomis gynimo priemonėmis negali užkirsti kelio skundo autoriaus patiriamai žalai, Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimą nagrinėti skundą nelaukdamas, kol pareiškėjas įgyvendins visas kitas savo teisės gynybos priemones. Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausos¹⁰¹ duomenimis, 36,1 proc. apklaustųjų sutiktų su reikalavimu išnaudoti visas teisinės gynybos priemones.

Kitas svarbus filtras – skundo padavimo terminas. Štai Lenkijoje nustatytas 3 mėnesių terminas po paskutinės instancijos, sprendusios bylą, galutinio sprendimo (Lenkijos KTĮ¹⁰²46 str. 1 d.). Pažymėtina, kad Individualaus konstitucinio skundo koncepcijos kūrėjai, koncepcijoje taip pat įtvirtino 3 mėnesių nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo terminą. Latvijoje pasirinktas kiek ilgesnis – 6 mėnesių po paskutinės institucijos priimto sprendimo įsigaliojimo – terminas. Vokietijoje konstituciniai skundai dėl teismo ir administracinių sprendimų, kad būtų priimtini, turi būti pateikti per 1 mėn.; Čekijoje konstitucinis skundas pateikiamas per 60 dienų nuo galutinio sprendimo priėmimo, Slovėnijoje per 60 dienų nuo dienos, kai priimtas individualus aktas, dėl kurio konstitucinis skundas yra priimtinas¹⁰³. Venecijos komisija minėtoje studijoje rekomenduoja, kad skundo padavimo terminai būtų protingi, kad asmuo turėtų galimybę parengti skundą, o teismas turėtų galimybę pratęsti terminą tais atvejais, kai terminas buvo praleistas ne dėl pareiškėjo kaltės. Tokia galimybė numatyta Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo¹⁰⁴ 93(2) straipsnyje bei Slovėnijos Konstitucinio Teismo įstatymo¹⁰⁵ 52(3) straipsnyje. Įdomu pažymėti, kad, minėtos Lietuvos visuomenės apklausos duomenimis¹⁰⁶, daugiausiai respondentų tikslinėje teisininkų grupėje pritartų 3 mėnesių skundo padavimo terminui (dažnis 6 iš 20).

Dar viena ne mažiau reikšminga priemonė, kiek pristabdanti konstitucinių skundų (ypač teisiškai nepagrįstų) srautą, būtų reikalavimas, kad skundą pagal nustatytus reikalavimus galėtų parengti advokatas. Štai Lenkijos Konstitucinio Tribunalo įstatymo¹⁰⁷ 18 straipsnio 1 dalyje nustatytas reikalavimas,

¹⁰⁰ Constitutional Court Law of Latvia [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>>.

¹⁰¹ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. I dalis <...>, p. 214.

¹⁰² The Constitutional Tribunal act of Poland of 1 August 1997, (Dz.U. No. 102, item 643; changed: 2000 No. 48, item 552, No. 53, item 638; 2001 No. 98, item 1070; 2005 No.169, item 1417; 2009 No. 56, item 469, No. 178, item 1375; 2010 No. 182, item 1228 and No. 197, item 1307), [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>

¹⁰³ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...> p. 108.

¹⁰⁴ Law on the Federal Constitutional Court (Gesetz über das Bundesverfassungsgericht). In the version published on 12 March 1951 (Federal Law Gazette I p. 243) as published on 11 August 1993 (Federal Law Gazette I p. 1473), as last amended by the Act of 16 July 1998 (Federal Law Gazette I p. 1823.) [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm#25>>.

¹⁰⁵ Constitutional Court Act of Slovenia (Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 64/07 – official consolidated text) [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.us-rs.si/media/constitutional.court.act.full.text.pdf>>.

¹⁰⁶ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis <...>, p. 79.

¹⁰⁷ The Constitutional Tribunal act of Poland of 1 August 1997, (Dz.U. No. 102, item 643; changed: 2000 No. 48, item 552, No. 53, item 638; 2001 No. 98, item 1070; 2005 No.169, item 1417; 2009 No. 56, item 469, No. 178, item

kad skundą pagal nustatytus reikalavimus turi parengti advokatas arba juriskonsultas. Išimtis taikoma juristo išsilavinimą turintiems pareiškėjams: teisėjams, prokurorams, notarams, teisės mokslų profesoriais ir habilituotiems daktarams. Čekijoje, Ispanijoje taip pat reikalaujamas privalomasis pareiškėjo advokato atstovavimas¹⁰⁸. Paminėtina, kad Individualaus konstitucinio skundo koncepcijoje nustatyta, jog pareiškėjas neturėtų teisės pats surašyti skundą ir pateikti skundą jis galėtų tik pasinaudojęs advokato paslaugomis. Jeigu pareiškėjas yra fizinis asmuo, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą, surašyti skundą turėtų teisę jis pats. Tačiau, pvz., Vokietijoje konstitucinį skundą gali surašyti pats pareiškėjas. Nereikalaujama teisinio atstovavimo konstitucinio skundo pareiškėjui Slovenijoje, Latvijoje. Buvusio Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininko E. Endzinš nuomone, pareiga naudotis advokato pagalba nėra garantija, kad konstitucinis skundas bus įformintas kokybiškai. Anot jo, patirtis rodo, kad prisiektą advokatai ne itin nusimano apie Konstitucinio Teismo veiklos specifiką¹⁰⁹. Tačiau manytina, jeigu ši priemonė ir negarantuoja, tai bent jau gerokai padidina skundo kokybiškumo tikimybę. Minėtos visuomenės apklausos¹¹⁰ duomenimis, net 60 proc. tikslinėje teisininkų grupės apklaustųjų pritarė reikalavimui, kad skundą turėtų parengti advokatas. Šiame kontekste reikėtų pažymėti ir tai, kad toks reikalavimas tam tikrais atvejais gali sudaryti per dideles finansines kliūtis kreiptis dėl galimai pažeistų konstitucinių teisių. Todėl tokiu atveju, atsižvelgiant į pareiškėjo materialinę padėtį, turėtų būti suteikiama nemokama teisinė pagalba.

Be pirmiau aptartų, matyt, esama ir daugiau priemonių užtikrinti, kad Konstitucinis Teismas sklandžiai funkcionuotų įvedus individualaus konstitucinio skundo mechanizmą. Taigi manytina, kad šio instituto priešininkų nuogaštavimai, esą ir taip apkrautas darbu Teismas nesusidoros su naujais iškeltais uždaviniais, yra išsprendžiami. Galbūt individualaus konstitucinio skundo įvedimas kaip tik taptų pretekstu optimizuoti Konstitucinio Teismo darbą ir peržiūrėti kitas konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančias nuostatas, kurios padėtų Teismui sklandžiau ir greičiau susidoroti su darbo krūviu.

Šiai prielaidai pagrįsti pateiksime buvusio Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininko G. Kūtrio poziciją šiais klausimais. G. Kūtris dalija Latvijos Konstitucinio Teismo gyvavimo istoriją į tris stadijas¹¹¹. Pirmoji, kai nei asmenys, nei paprastieji teismai neturėjo teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tuo periodu Teismas per metus priimdavo vidutiniškai 5 sprendimus. Antrojoje stadijoje, įvedus konstitucinį skundą ir suteikus teisę į Konstitucinį Teismą kreiptis teismams, absoliuti dauguma bylų buvo inicijuojama konstituciniais skundais, šiuo periodu per metus Teismas priimdavo 13–17 sprendimų. Ir trečioji stadija, kai skundų skaičius labai padidėjo. Šioje stadijoje Teismas priima 27–34 sprendimus per metus. Tačiau G. Kūtris skundų skaičiaus išaugimą vertina ne kaip problemą, o kaip stimulą, padėjusį Konstitucinio Teismo veiklai plėstis ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai. Nėra jokių objektyvių aplinkybių, kodėl iš tokių pozicijų negalėtų būti pažiūrėta į individualaus konstitucinio skundo įvedimo galimybę ir Lietuvoje. Žinoma, esama ir daugiau probleminių klausimų, kurie turėtų būti išspręsti prieš įvedant individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvoje, kaip antai subjektų, galinčių kreiptis su individualiu konstituciniu skundu, ratas, individualaus konstitucinio skundo teiseną reglamentuojančių nuostatų įtvirtinimas Konstitucinio Teismo įstatyme, Konstitucinio Teismo sprendimo, išnagrinėjus konstitucinį skundą, teisiniai padariniai, ir kt., tačiau šiems aspektams išsamiau aptarti reikėtų atskiro darbo, straipsnio ar net monografijos, todėl šiame darbe šie klausimai nėra aptariami.

1375; 2010 No. 182, item 1228 and No. 197, item 1307) [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>>.

¹⁰⁸ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 108.

¹⁰⁹ ENDZINŠ, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 79.

¹¹⁰ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis <...>, p. 80.

¹¹¹ KŪTRIS, G.; JURČENA, L. Characteristics of work of the Constitutional Court of the Republic of Latvia: case-law of the court in Social Security Matters. *Конституционное правосудие*, 2012, № 1(55), p. 48.

Išvados

1. Esminė konstitucionalizmo idėja yra valdžios ribojimas, siekiant apginti žmogaus teises, todėl individualaus konstitucinio skundo, kaip konstitucinių teisių gynimo mechanizmo, paplitimas Europoje rodo dar gilesnį konstitucionalizmo įsitvirtinimą šiame regione. Taigi šio instituto įtvirtinimas nacionalinėje teisėje būtų neabejotinai reikšmingas žingsnis, skatinant žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtrą Lietuvoje.
2. Delsimas nacionalinėje teisės sistemoje įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą rodo ekonominės krizės metu ypač sustiprėjusias tendencijas supriešinti konstitucionalizmą ir demokratiją, esą padidinus subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą grėstų daugumos valios suvaržymai. Tačiau šiuolaikinė demokratijos samprata nebesiejama vien su daugumos valdymu ir parlamento suverenitetu, jos esmė piliečių valdžios derinimas su pagarba pagrindinėms teisėms ir laisvėms.
3. Per didelio Konstitucinio Teismo darbo krūvio ir efektyvaus individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas pusiausvyra atitiktų siauro dalyko konstitucinio skundo modelis dėl norminių teisės aktų, derinamas su kitų subjektų (pvz., ombudsmeno institucijos) galimybių kreiptis į Konstitucinį Teismą išplėtimu. Didelio Konstitucinio Teismo darbo krūvio problemą taip pat padėtų išspręsti reikalavimas išnaudoti visas teisinės gynybos priemones, individualaus konstitucinio skundo padavimo terminas, reikalavimas, kad skundą turėtų parengti advokatas, ir kiti filtrai, kurie sudaro galimybes atmesti teisiškai nepagrįstus, pasikartojančius, potencialiai nesėkmingus skundus. Siekiant, kad šiais filtrais asmens galimybės ginti savo pažeistas teises nebūtų pernelyg susiaurintos, turėtų būti numatytos ir tam tikros išimtytys.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014; 1996, nr. 64-1501; 1996, nr. 122-2863; 2002, nr. 65-2629; 2003, nr. 14-540; 2003, nr. 32-1315; 2003, nr. 32-1316; 2004, nr. 111-1423; 2004, nr. 111-4124; 2006, nr. 48-1701.
2. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 77-3061.
3. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 152-6823.

Užsienio valstybių teisės aktai

4. Law on the Federal Constitutional Court (Gesetz über das Bundesverfassungsgericht). In the version published on 12 March 1951 (Federal Law Gazette I p. 243) as published on 11 August 1993 (Federal Law Gazette I p. 1473), as last amended by the Act of 16 July 1998 (Federal Law Gazette I p. 1823) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm#25>>.
5. Constitutional Court Law of Latvia [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>>.
6. The Constitutional Tribunal act of Poland of 1 August 1997, (Dz.U. No. 102, item 643; changed: 2000, No. 48, item 552, No. 53, item 638; 2001, No. 98, item 1070; 2005, No.169, item 1417; 2009, No. 56, item 469, No. 178, item 1375; 2010, No. 182, item 1228 and No. 197, item 1307) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>>.
7. Constitutional Court Act of Slovenia (Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 64/07 – official consolidated text), [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.us-rs.si/media/constitutional.court.act.full.text.pdf>>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 93-4000.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 90-3529.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 115-4889.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 142-7457.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 19-938.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 73-36.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo sprendimai

14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2012.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

15. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. lapkričio 25 d. sprendimas dėl priimtumo byloje *Larionovs v. Latvia* ir *Tess v. Latvia*, pareiškimų Nr. 45520/04 ir Nr. 19363/05.

Literatūra

16. ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 11 (101).
17. BELLAMY, R. *Political constitutionalism: a republican defence of the constitutionality of democracy*. Cambridge university press, 2007.
18. BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu*. Vilnius: Justitia, 2014.
19. ENDZINŠ, A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2002, p. 73–81.
20. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Draft study on individual acces to constitutional justice*, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)004-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)004-e.aspx)>.
21. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Introduction to the report of the Venice commission on individual acces to constitutional justice*. 2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2013\)003-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2013)003-e)>.
22. FAVOREU, L. *Sur l'introduction hypothétique du recours individuel direct devant le Conseil constitutionnel*, 2001 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/nouveaux-cahiers-du-conseil/cahier-n-10/sur-l-introduction-hypothetique-du-recours-individuel-direct-devant-le-conseil-constitutionnel.52373.html>>.
23. GÁRDOS-OROSZ, F. The Hungarian constitutional court in transition – from actio popularis to constitutional complaint. *Acta Juridica Hungarica*, 2012, no. 4.
24. HOLMES, S. *Passions and Constraint: On the Theory of Liberal Democracy*. Chicago: University of Chicago Press, 1995.
25. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinė justicija ir demokratija: keletas sąveikos problemų. *Jurisprudencija*, 2005, nr. 64(56), p. 74–83.
26. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucionalizmo priešistorė: ištakos ar pirmavaizdis? *Jurisprudencija*, 2009, nr. 4 (118), p. 21–46.
27. JARAŠIŪNAS, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 30(22), p. 47–58.
28. JURČYS, P. Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą? *Teisės problemos*, 2005, nr. 5.

29. KŪRIS, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 30(22), p. 20.
30. KŪRIS, E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. *Justitia*, 2003, t. 3–4, p. 45–46.
31. KŪRIS, E. Konstitucionalizmas, holizmas ir antilegalizmas. Iš *Konstitucija ir politikos teorija*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003, p. 7–18.
32. KŪRIS, E. Субъекты с правом обращения в Конституционный Суд. *Конституционное правосудие*, 2005, № 2(28).
33. KŪTRIS, G.; JURCENA, L. Characteristics of work of the Constitutional Court of the Republic of Latvia: case-law of the court in Social Security Matters. *Конституционное правосудие*, 2012, № 1(55), p. 47–67.
34. LANE, J.-E. *Konstitucija ir politikos teorija*. Iš anglų kalbos vertė E. Kūris. Kaunas: Naujasis lankas, 2003.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucinis teisingumas: funkcijos ir santykiai su kitomis valdžios institucijomis. Europos konstitucinių teismų konferencijos XV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas. 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.confueconstco.org/reports/rep-xv/LITUANIA%20na.pdf>>.
36. LIMBACH, J. *On the Role of the Federal Constitutional Court of Germany*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.festokyo.com/limbachtext_e.htm>.
37. MARUSTE, R. The role of the Constitutional Court in Democratic Society. *Juridica international*. XIII 2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.juridicainternational.eu/?id=12703>>.
38. MAVČIČ, A. M. *Individual complaint as a domestic remedy to be exhausted or effective within the meaning of ECHR: comparative and Slovenian aspect*. 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.concourts.net/lecture/constitutional%20complaint1.pdf>>.
39. PAINE, T. *Žmogaus teisės*. Iš anglų kalbos vertė D. Stepanienė, E. Morkytė, A. Tijušas. Vilnius: Naujoji Rosma, 2003.
40. SAKALAUSKAS, J. Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos... *Teisės problemos*, 2005, nr. 5 (13).
41. SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*, 2011, nr. 18(2).
42. STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. *Justitia*, 2006, nr. 1, p. 32–43.
43. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: VĮ „Teisinės informacijos centras“, 2003.
44. TAUBE, C. *Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. A study in comparative constitutional law*. Uppsala: Iustus Förlag, 2001.
45. TSERETELI, N. Mechanism of Individual Complaints – German, Spanish and Hungarian Constitutional Courts – Comparative Analysis. 2007, p. 3 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.etd.ceu.hu/2007/tsereteli_nino>.
46. ŽILYS, J. Konstitucija kaip laisvės raiškos teisinė politinė forma. *Parlamento studijos* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr6/6_Teise_Zilys.htm#Keletas>.
47. АРУТЮНЯН, Г. Конституционализм как фундаментальный принцип права в правовом государстве. *Конституционное правосудие*, 2012, № 1(55), p. 5–17.
48. БОНДАР, Н. Концепция судебного конституционализма: методология исследования в свете практики конституционного правосудия. *Конституционное правосудие*, 2012, № 1(55), p. 17–47.
49. ДАНИЕЛЯН, А. Современные европейские тенденции развития института индивидуальной конституционной жалобы. *Конституционное правосудие*, 2012, № 4(58), p. 92–115.
50. ПФЕРСМАНН, О. Селективное правовое государство и конституционная жалоба. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*, 2003, № 3(44).
51. ШАЙО, А. Конституционализм и конституционный контроль в посткоммунистической Европе. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*, 1999, № 3(28).

Kiti šaltiniai

52. Bylos, kuriose EŽTT nustatė Konvencijos pažeidimus [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. birželio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_pazeidimai.pdf>.

53. Bylos, kuriose EŽTT nenustatė Konvencijos pažeidimų [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. birželio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/2015-12-02_APZVALGOS_be_pazeidimu.pdf>.

54. Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. I dalis: reprezentatyvios Lietuvos visuomenės apklausos rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas UAB „Faktus Dominus“. Kaunas, 2014..

55. Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis: tikslinių grupių apklausos rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas UAB „Faktus Dominus“. Kaunas, 2014.

56. Konstituciniame Teisme gautų ir išnagrinėtų prašymų ir paklausimų statistiniai duomenys 1993–2015 m. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/Statistika.html>>.

57. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-664(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=466664&p_tr2=2>.

58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1134 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458441&p_tr2=2>.

59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1815 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470973&p_tr2=2>.

60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 84 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1788 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470667&p_tr2=2>.

61. Konstitucinė krizė [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize>>.

62. Premjeras norėtų apriboti Konstitucinio Teismo galias (2010 m. lapkričio 18 d. publikacija) [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/premjetas-noretu-apriboti-kt-galias>>.

63. Seime sklando idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime_sklando_ideja_apriboti_konstitucinio_teismo_galias>.

INDIVIDUAL CONSTITUTIONAL COMPLAINT AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND CONSTITUTIONALISM DEVELOPMENT

Dovilė Pūraitė-Andrikienė

S u m m a r y

This article analyzes some of the theoretical and practical problems of the introduction of individual constitutional complaint. However this work mainly focuses on the solutions for the dilemma between overburdening of the constitutional court and providing an efficient human rights protection system. These issues are analyzed on the basis of different Lithuanian and foreign constitutional law scholarly works, which enable to reveal the widest possible amplitude of approaches to the discussed subject. Specific aspects of introduction of individual constitutional complaint mechanism are analyzed on the basis of experience of foreign countries and generalizing it “Draft study on individual access to constitutional justice” by European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). In this article are mainly used historical, comparative, analytical and systematic research methods.

This work led to the conclusion, that the essential idea of constitutionalism is the limitation of government to protect human rights and therefore the prevalence of constitutional complaint in Europe reflects an even deeper entrenchment of constitutionalism in this region. The introduction of this institute in national law system would be an important step in the promotion of human rights and the development of constitutionalism in Lithuania. The delay of introduction of constitu-

tional complaint mechanism in the national law system reflects that the trend to contrast constitutionalism and democracy is still evident, as if possibility for the persons to apply to the Constitutional Court would led to the constraints of the will of the majority. However, the modern concept of democracy is no longer associated only with the will of the majority and parliamentary sovereignty, its essence is the balance between majority government and respect for the fundamental rights and freedoms. The balance between the excessive workload of the Constitutional Court and the efficiency of individual access to the constitutional justice, would comply with the normative constitutional complaint model, combined with extension of the possibilities of other persons (for example ombudsman institution) to address the Constitutional Court. The requirement of exhaustion of other legal remedies, time-limits for applications, obligation to be legally represented and other conditions for opening proceedings, which allow rejecting frivolous, repetitive, potentially unsuccessful complaints, could also help to solve the problem of overburdened Constitutional Court. In order to make that these conditions would not unduly restrict the possibility of a person to defend their violated rights, there should be some exceptions.

*Iteikta 2015 m. gegužės 11 d.
Priimta publikuoti 2015 m. birželio 16 d.*